

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Haridus- ja Teadusministeeriumi aasta-analüüs 2016

Kokkuvõte

Haridus- ja Teadusministeeriumi
aasta-analüüs 2016. Kokkuvõte

Autor: Haridus- ja Teadusministeerium.

Viitamine: Haridus- ja Teadusministeerium (2016).
Haridus- ja Teadusministeeriumi aasta-analüüs 2016.
Kokkuvõte. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Haridus- ja Teadusministeerium
Munga 18, Tartu 50088, Eesti
Tel: +372 7350120
E-post: hm@hm.ee
<http://www.hm.ee/>

© Haridus- ja Teadusministeerium, 2016
Tellija ja väljaandja: Haridus- ja Teadusministeerium
Keeleline korrektuur: Inga Kukk
Kujundus: Velvet OÜ

ISBN 978-9985-72-240-4 (trükis)
ISBN 978-9985-72-241-1 (pdf)

Sisukord

Sissejuhatus	5
Valdkonnad, kus areng on olnud hea või väga hea	6
Valdkonnad, millele tuleb rohkem tähelepanu pöörata	9
Eesti hariduse 7 probleemi	13
1. Madala haridustasemega noored	14
2. Õpetajaameti atraktiivsus	16
3. Põhikoolijärgsed haridusvalikud	18
4. Täiskasvanute osalus elukestvas õppes	20
5. Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate eesti keele oskus	22
6. Soolised lõhed hariduses	24
7. Võrdne ligipääs kvaliteetsele haridusele ja tõhus hariduskorraldus. Koolivõrk ja erakoolide rahastamine	26

Sissejuhatus

Ühiskonda oluliselt mõjutavate otsuste langetamisel on tähtis, et võimalikult paljud inimesed mõistaksid nende eesmärgi ja põhjuseid. Seetõttu on oluline inimeste hea informeeritus, mis võimaldab neil osaleda arutelus, kus sünnivad laiapõhjalised otsused.

Haridus- ja Teadusministeeriumi aasta-analüüsi eesmärk on olla vundament konstruktiivsele ja kriitilisele debatile ning toetada huvilisi, kes tahavad mõista, kus on meie tugevused ja nõrkused ning milliseid eesmärgi oleme endale seadnud. Analüüs annab detailse ülevaate Haridus- ja Teadusministeeriumi vastutusvaldkondade olukorrast eelmise ehk 2015. aasta seisuga – mis on hästi, mis oodatud piirides ning kus näeme probleeme. Aasta-analüüs läheb kaugemale kirjeldamisest ning annab olukorrale, tendentsidele ning eesmärkidele ka analüütilise konteksti.

Tänavune aasta-analüüs erineb mullusest selle võrra, et keskendub lisaks üldisele analüüsile ka seitsmele haridusvaldkonna kriitilisemale teemale, mis vajavad sügavamat sissevaadet. Iga väljatoodud probleemi kohta oleme pannud kokku ulatuslikuma analüüsi, mis pakub ka lahendusalternatiive. Loodame, et iga-aastane ministeeriumi analüüs annab aluse parematele otsustele ning konstruktiivsemale debatile.

[Analüüs hindab Haridus- ja Teadusministeeriumi vastutusvaldkondade arengut ennekõike 2015. aastal, aga vaatab tagasi ka möödunud 5–10 aastale.](#)

Aasta-analüüs koosneb kahest osast:

- 1) HTMi 2015. aasta valdkonna arengukavade tulemusaruanded annavad ülevaate hetkeolukorrast, HTMi tegevustest ja tulemustest Vabariigi Valitsuse eesmärkide täitmisel neljas tulemusvaldkonnas: haridus, teadus, eesti keel ja eestlus ning riigivalitsemine. Tulemusaruanded on avalikustatud 2016. aasta kevadel ja kättesaadavad HTMi kodulehel. Aruannete põhjal saab välja tuua teemasid, milles oleme silmapaistvalt edenenud. Samuti leidsime seire tulemusel seitse probleemi, mida suurema selguse saamiseks ning põhjuste ja lahenduste leidmiseks oli vaja põhjalikumalt analüüsida.
- 2) Selgunud probleemide analüüsid annavad põhjaliku ülevaate seitsmest teemast, vastates küsimustele, miks probleem on oluline, mis on meie praegune seis, mis tegurid seda mõjutavad, mida me juba teeme väljakutse lahendamiseks ning mida võiks veel teha. Analüüsid on avalikustatud 2016. aasta sügisel ja kättesaadavad HTMi kodulehel.

Aasta-analüüsi kokkuvõte koosneb kolmest osast:

- 1) teemad ja eesmärgid, mille puhul areng on olnud hea või väga hea;
- 2) teemad ja eesmärgid, mille puhul edasimineku ei ole ootuspärane ning on põhjust hinnata, kas senistest tegevustest piisab sihtide saavutamiseks, ning
- 3) eraldi lühiülevaade seitsmest probleemist.

Valdkonnad, kus areng on olnud hea või väga hea

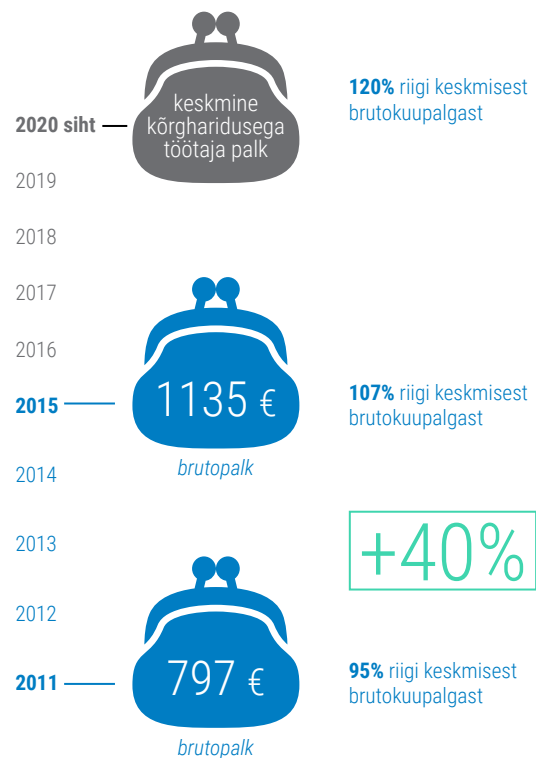
- 1) **Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute** (25–64aastased) **osakaal oli 2015. aastal alla 30%**, mis on strateegia Eesti 2020 eesmärk. Elukestva õppe strateegias oleme aasta 2020 sihiks seadnud ambitsioonikama 25%, mille saavutamiseks tuleb veel tööd teha.
- 2) OECD avaldas 2016. aasta alguses eraldi aruande madala sooritusega õpilastest ning madalate oskuste põhjustest PISA 2012 põhjal. Eestis on PISA 2012 andmetel **madala sooritusega (alla baastaseme) 15a õpilaste osakaal Euroopa väiksem**, see on ka üks väiksemaid kogu maailmas. Eesti koolide ühtlast tugevust näitab see, et madala sooritusega õpilaste osakaalu erinevus maa- ja linnapõhikoolides on Eestis võrreldes kõigi PISA riikidega väiksem. Uued PISA tulemused avaldatakse 2016 detsembris.
- 3) **Õpetajate palk on viimase 5 aastaga kasvanud üle 40%:** kui 2011. aastal oli munitsipaalkoolide õpetajate keskmine brutokuupalk napilt alla 800 euro, siis 2015. aastal oli see 1135 eurot. Kasv on olnud kiirem kui Eestis keskmiselt, 2011. aastal moodustas õpetajate palk 95% riigi keskmisest, 2015. aastal 107%. Õpetajate palgakasv on jätkuvalt riigi strateegiline eesmärk. Sihiks on, et aastaks 2020 on õpetajate keskmine palk võrdne kõrgharidusega töötaja keskmise palgaga või sellest suurem ehk 120% riigi keskmisest palgast. Sama teemaga seoses on sihiks seatud, et töajookulude osakaal valitsussektori hariduskuludest oleks aastal 2020 60%. Aastal 2014 moodustasid töajookulud viimase viie aasta kõrgeima taseme – 68%, milles peegelduvad õpetajate palgatõus ja koolivõrgu reformi tulemused ehk kokkuhoid hoonete majandamiselt. Kasvanud on ka õpetajate töajookulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest (36%-lt aastal 2012 43%-ni aastal 2014).

Eestis on maa- ja linnakoolide erinevus üks OECD väiksemaid. Madala matemaatikaoskusega õpilaste osakaal maa- ja linnapõhikoolides

	Maakoolid	Linnakoolid
Eesti	12,0	9,2
Soome	12,7	12,1
Läti	25,4	15,1
OECD keskmine	28,1	21,2

Allikas: PISA 2012 andmed (OECD 2016)
Märkus: Linnaks loetakse asulad, kus elab vähemalt 3000 elanikku

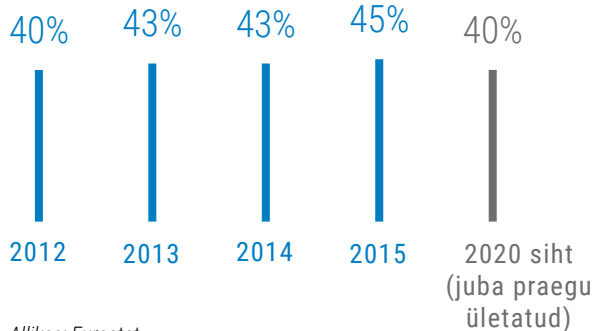
Õpetajate palk on viimase 5 aastaga kasvanud üle 40%

Allikas: Haridussilm

- 4) **Kasvanud on kõrgharidusega 30–34aastaste osakaal**, mis 2015. aastal oli 45% vanuserühmast. Nii Eesti 2020 kui Euroopa 2020 eesmärk on 40%. Lõhe kõrgharitud meeste ja naiste osakaalus on Eestis ELi suurim: kui 30–34aastastest naistest on kõrgharidusega juba 57%, siis meestest 35%.

Kõrgharidusega 30-34 a osakaal kasvab

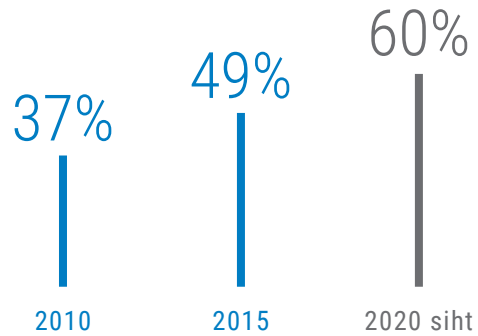

Allikas: Eurostat

- 5) **LTT** (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade **lõpetajate osakaal kõrghariduses on kolmel viimasel aastal olnud üle 24%**, mis on lähedal 2020. aasta eesmärgiks seatud 25%-le. Samas ei ole IT suuna lõpetajate arv aastas (596 lõpetajat aastal 2015) märkimisväärselt kasvanud ning on pool 2020 soovitud tasemest (1265).

- 6) **Noorsootöö tulemusi mõõtvad indikaatorid on viimasel viiel aastal liikunud positiivses suunas:** positiivse trendiga on noorte osalemine noorsootöös ehk nende noorte osakaal, kes võtsid osa huvitegevusest ja noortekeskuste tööst vms. Aastal 2010 oli see 37%, 2015 49% ning 2020 eesmärk on 60%. Kõigist noortest huvikooliõppuritest õpivad üle poole spordi valdkonna õppekavadel ning ligi kolmandik muusika ja kunsti valdkonna õppekavadel. Teistes valdkondades on osalus väiksem, eriti madal on tehnika ja looduse valdkonna õppekavadel osalejate määr, kus kokku osaleb vaid veidi üle 3% kõigist huvikooliõppuritest. Oluliselt on paranenud noorsootöö piirkondlik kättesaadavus, mida mõõdetakse noorte arvuga huvikooli (456 noort) ja noortekeskuse kohta (1154 noort). 2020. aasta sihid on vastavalt 400 ja 1000. 2015. a mõõdeti esmakordselt noorte rahulolu noorsootöoga, mis on kõigi noorsootöö tegevuste kohta keskmiselt 86% (rahul või väga rahul olijate osakaal), kitsamalt huviharidusega on rahul 91%, sh väga rahul 64% noortest. Väljakutseks on organiseeritud osalusvõimaluste (noorte volikogud jms) arv, mida 2015. aastal oli 83 (2020 siht on 200). Viimase viie aastaga (2011–2015) on 15–24aastaste töötuse määr vähenenud märkimisväärselt (22%-lt 13%-le). Noorsootöö hindamisel tuleb silmas pidada, et viimase viie aastaga on noorte (vanuses 7–26) arv vähenenud 25 000 inimese võrra ehk ligikaudu 8%. Kui 2011. aasta alguses elas Eestis umbes 310 000 noort, siis 2015. aasta alguses oli neid veidi üle 285 000.

Noorte osalus noorsootöös on viimastel aastatel pidevalt kasvanud

Allikas: EHIS

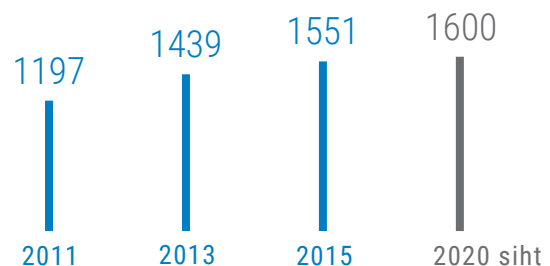
Eestis on noorte töötus viimastel aastatel kiiresti langenud

	2011	2013	2015	2020 siht
Eesti	22%	19%	13%	10%
Euroopa Liit 28	22%	24%	20%	

Allikas: Eurostat

- 7) Teaduses on mitmeid näitajaid, mis peegeldavad **Eesti teadlaste töö head taset**. Eelmisel aastal oli märkimisväärne Eesti teadlaste edukus rahvusvaheliste teadusprojektide taotlemisel: ELi teadus- ja arendustegevuse raamprogrammis Horisont 2020 võideti 1,5 korda enam (täpsemalt 157%) teadusraha kui ELis keskmiselt elaniku kohta. Teadlaste aktiivsust ja teaduse kõrget taset näitav **publitseerimisaktiivsus** on olnud positiivse trendiga (2014 – 1551), kasvades 100–200 artikli võrra aastas. See lubab loota, et 2020. aastaks seatud eesmärgid (1600 artiklit miljoni elaniku kohta) täidetakse. Viimasel viiel aastal on Eestis kõrgetasemeliste publikatsioonide arv miljoni elaniku kohta ületanud EL28 keskmise.

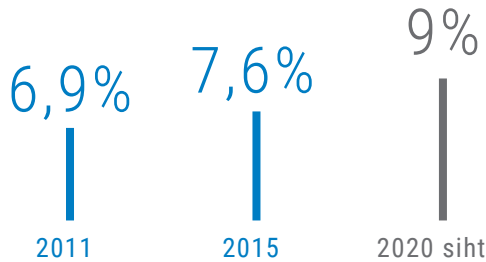
Kõrgetasemeliste publikatsioonide arv miljoni elaniku kohta on kasvanud ja ületab Euroopa Liidu keskmist

Allikas: Web of Science

- 8) Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste ekspordi osakaal on viimasel neljal aastal olnud üle 14% kogu ekspordist (2014 – 16,3%) ning 2014. aastal ületasime EL keskmise ja endale 2020 aastaks seatud sihi – 15%. **Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives on viimase viie aastaga kasvanud 6,9%-lt 7,6%-ni** (2015), 2020. aasta eesmärgiks on 9%. Kaudselt näitab teaduse panust majandusse ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta (% ELi keskmisest), mis 2014. aastal oli 74%, kuid jääb veel alla 2020. aastaks seatud sihi (80%).

Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives kasvab

Allikas: Eurostat

- 9) Eesti koht ELi innovatsiooniliidu tulemustabelis on stabiilne, viimased viis aastat oleme stabiilselt 13. – 14. kohal, 2020. aasta eesmärk on 10. koht.
- 10) Keelevaldkonna tegevused jagunevad neljaks suunaks: a) eesti keel emakeelena; b) eesti keel väljaspool Eestit; c) eesti keel teise keelena ning d) võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis. Kahes esimeses ja viimases suunas on areng stabiilne või paranev, murelaps on eesti keele õpe teise keelena. Eesti keele kui emakeele näitajad on stabiilsed või positiivsed, nt nii gümnaasiumi kui ka põhikooli lõpueksami tulemused on viimase 7–8 aasta jooksul parenenud. Tartu Ülikooli 2015. aastal läbi viidud kordusuuring Eesti kõrgkoolide üliõpilaste eesti keele oskuse tasemest järeltas muu hulgas, et viie aastaga ei ole eesti keele oskuse tase üliõpilaste hulgas muutunud.

Rääkides eesti keele arengust väljaspool Eestit, on viimase viie aastaga **kasvanud nii väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv (2015/16. õppeaastal 950)** kui ka välismaal eesti keelt õppivate laste arv (3300), samuti välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteaedade, mudilasringide ning keelekursuste arv (70). Stabiilne on Eesti keelt õpetavate väliskõrgkoolide arv (35). Eelmisel aastal viidi läbi rahvusaaslaste programmi mõju-uuring, mille keskne järeldus on, et programm ja programmist toetatud tegevused on vajalikud, aitamaks rahvusaaslastel hoida sidet Eesti ja eesti kultuuriga ning talletamaks väliseesti kultuuripärandit. Välismaal elavate eestlaste jaoks on kõige olulisemad need tegevused, mis võimaldavad inimestel reaalselt Eestis viibida (õppimine, praktika ettevõtetes, keelelaagrid). Eesti keele õppe kasv väljaspool Eestit peegeldab ka väljarände mõjusid.

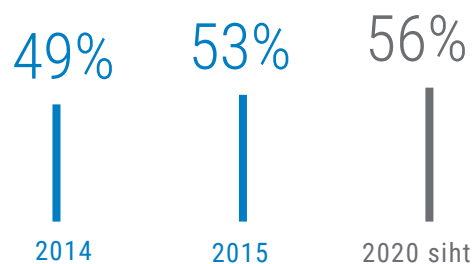
Eesti keele õppes osalejate arv väljaspool Eestit kasvab

Allikas: HTM

Võõrkeele riigieksamil saavutas vähemalt B2 taseme 2015. aastal 53,4% noortest, mis on 4 protsendipunkti võrra parem tulemus kui aasta varem ning lähedal 2020 eesmärgile – 56%. Kuigi esimese võõrkeele õppimine on Eesti üldhariduskoolides kohustuslik alles kolmandast klassist, on viimastel aastatel esimeses klassis vähemalt ühe võõrkeele õppijate arv olnud üle 10% ning teises klassis rohkem kui kolmandik. **Eestis õpitakse võõrkeeli rohkem kui enamikus teistes EL riikides.** Kui Eurostati andmetel õpiti 2014. aastal Euroopa Liidus põhihariduse tasemel keskmiselt 1,6, siis Eestis keskmiselt 2,0 võõrkeelt õpilase kohta. Gümnaasiumiastmes õppis Eestis 2014. aastal üks õpilane keskmiselt 2,3 võõrkeelt, meist enam õpiti võõrkeeli vaid Maltal (2,5), Luksemburgis (3,0) ja Soomes (3,0).

Võõrkeele riigieksamil saavutas B2 keeletaseme 2015. aastal rohkem noori kui varem

Allikas: Eksamite infosüsteem

- 11) Arhiivinduse valdkonnas on **pidevalt kasvanud arhivaalide kättesaadavus veebis** (kättesaadavad on 15 miljonit kujutist, 2020 eesmärk on 16,9 miljonit). Kahel viimasel aastal on stabiilne olnud arhiivimoodustajate arv (5) ja kasvanud nende arhiivimoodustajate osakaal, kelle põhitegevuse dokumendid on hinnatud (83,5%). Probleeme on nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide osakaaluga Rahvusarhiivis (2015 – 58%, 2020. aasta eesmärk – 75%), mis laheneb uue hoone valmimisega 2016. aastal. 2015. aastal kahanes rahvusarhiivi virtuaalse uurimissaali külastuste arv (varem 1,3–1,4 miljonit külastust aastas, 2015 – 1,1 miljonit).

Valdkonnad, millele tuleb rohkem tähelepanu pöörata

- 1) 4–7aastaste (kooliealiste) **laste osakaal alushariduses on stabiilselt olnud 90%** juures ning aasta 2020 sihi (95%) saavutamiseks on vaja veel tööd teha. Küsimus on, kui palju lapsi selle 10% hulgas, kes lasteaeda ei jõua, on pärit nn riskiperedest, kus vanematel ei ole jaksu või oskusi lastega tegeleda, kui paljude laste vanemad otsustavad last lasteaeda mitte panna ja kui paljud ei leia (sobivat) kohta.
- 2) **Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24 aastaste osakaal Eestis on 11%** (Eesti tööjõu-uuringu järgi). Elukestva õppe strateegia siht aastaks 2020 on, et selliseid noori oleks vähem kui 9%. Samas näitavad EHISe andmed, et ca 20% noortest ei omanda ka seitsme aasta jooksul pärast põhikooli lõpetamist keskkooli ning Eesti on ainus OECD riik, kus keskkooli omandajate osakaal nooremate hulgas langeb. Vt täpsemalt madala haridustasemega noorte osakaalu analüüsi kokkuvõtet.

Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24aastaste osakaal pole langenud oodatud tempos

Allikas: Eurostat

- 3) Hoolimata õpetajate palgatõusust ei ole **õpetajaameti atraktiivsus** ja õpetajakoolitusega seotud näitajad (noorte õpetajate osakaal, sooline jaotus, õpetajakoolitusse astumine) paranenud. Vt täpsemalt õpetajaameti atraktiivsuse analüüsi kokkuvõtet.
- 4) **Põhikoolilõpetajate jagunemine kutse- ja üldkeskhariduse vahel ei ole viimasel kümnel aastal muutunud.** Aasta 2020 eesmärgiks on jaotus 35/65, kuid viimasel viiel aastal on kutsehariduse valinud 26–28% ja üldkeskhariduse 72–74% põhikoolilõpetajatest. Vt täpsemalt põhikoolijärgsete haridusvalikute analüüsi kokkuvõtet.
- 5) Õppe- ja karjäärinõustamise teenuste pakkumisega Rajaleidjate keskustes alustasime 2014. aasta lõpus ning ootused on olnud kõrged. Esimesel täis tegutsemisaastal kõiki eesmärke siiski ei saavutatud. Nii põhikooli III kooliastmes, gümnaasiumis kui ka kutsekoolis sai karjäärinõustamist ligi kaks korda vähem noori kui kavandatud, kokku üle 14 000 õppija. Individuaalsete karjäärinõustamiste läbi viimiseks on vajalik põhjalik eeltöö, sh reeglina grupinõustamised, mis aga nimetatud näitajas ei

kajastu. Nt 2015. aastal viisid Rajaleidja keskused läbi ca 2000 grupinõustamist kokku 28 000 noorele. Õppenõustamise pakkumine on rakendunud hästi, nõustamist sai ca 12 000 last ja õppijat ning see arv ületas 2015. aastaks seatud sihi. Rajaleidja keskused on jõudnud enamiku väikekoolideni: 282 väikekoolist kasutas 2015. aastal teenuseid 247, mis ületab ka 2020 aastaks seatud sihttaseme. 2016. aastal toimub õppe- ja karjäärinõustamise programmi vahehindamine.

Põhikoolilõpetajate haridusvalikud pole muutunud

	KUTSEHARIDUS	ÜLDKESKHARIDUS
		
2011–2016	26–28%	72–74%
2020 siht	35%	65%

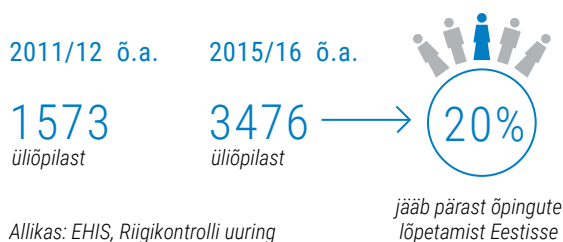
Allikas: EHIS

Märkus: Peale põhikooli õpinguid jätkajate jagunemine kutse- ja üldhariduse vahel (%)

- 6) **Täiskasvanute (25–64) osaluse tõstmine elukestvas õppes nõuab tõsiseid jõupingutusi.** Viimased aastad näitavad, et elukestva õppe strateegias aastaks 2020 seatud eesmärki (20%) on prognoositust keerulisem saavutada, viimasel viiel aastal on osalus olnud ca 12%. 2015. aastal osales elukestvas õppes (küsitlusele eelneva nelja nädala jooksul) 12,4%. Vt täpsemalt täiskasvanute elukestvas õppes osaluse analüüsi kokkuvõtet.
- 7) Eesti üliõpilaste lühiajaline õpiränne, täpsemalt mobiilsusstipendiumide arv kõigi üliõpilaste kohta oli aastatel 2011–2014 stabiilne (3,3–3,6%). Indikaatori hindamise meetodika muutus 2015. aastal ja see tingis näitaja olulise languse (1,4%) ning aastaks 2020 seatud siht (10%) jääb seega väga kaugemale. Samas on välisüliõpilaste hulgas kasvanud Eesti atraktiivsus sihtriigina. Viimase viie aastaga on välisüliõpilaste arv rohkem kui kahekordistunud (2011/12 – 1573 välisüliõpilast, 2015/16 – 3476) ning nad moodustavad juba 6,8% kõigist üliõpilastest. Riigikontrolli 2015. aasta ülevaade riigi rändepoliitika valikutest viitab seejuures suurele kasutamata potentsiaalile:

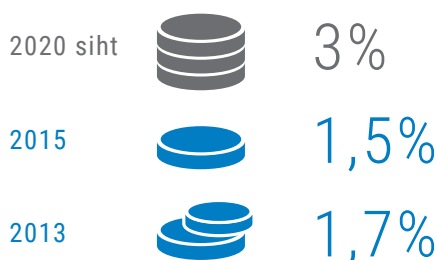
kuigi Eestisse õppima asuvate välistudengite arv on kasvanud, jääb vaid viiendik neist pärast õpingute lõpetamist Eestisse alaliselt tööle.

Välisüliõpilaste arv Eestis kasvab, kuid vaid 20% jääb peale õpinguid Eestisse

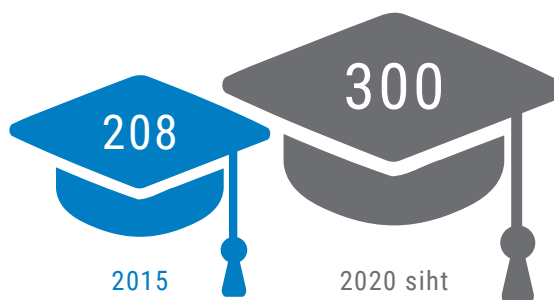
- 8) Vene õppekeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1 (%) on võrreldes 2011. aastaga küll paranenud (56% – 2011, 64% – 2015), kuid aastaks 2020 seatud sihi (90%) saavutamine ei ole senise edasiminekuga reaalne. 2011. ja 2015. aasta integratsioonimonitooringute andmetele tuginedes võib ka öelda, et **viimastel aastatel ei ole mitte-eestlaste enesehinnanguline eesti keele oskus muutunud**. Vt lühivõrdandmeid B1 keeletaseme omandamisest vene õppekeelega põhikooli lõpetajate hulgas.
- 9) Teaduse valdkonnas on **suur probleem TA investeeringute tase ja erasektori panus seejuures**. Aastal 2014 oli TA investeeringute tase 1,44% SKPst, mis on madalaim tase viimase viie aasta jooksul, 2020 eesmärk on 3%. Valitsussektori kulutused TALE on viimasel kolmel aastal olnud stabiilsed, kuid SKP kasvu tõttu on nende osakaal SKPst kukkunud 0,9%-lt 0,8-le (2014). Aastaks 2020 on seatud eesmärgiks, et erasektori TA kulutuste osakaal moodustaks vähemalt 2/3 ehk 67% meie TA kogukulutustest, 2014. aastal oli erasektori panus 43,5%. Samuti on madal ettevõtlussektori TA tellimus avalikule sektorile, mis moodustab vaid 3,8% avaliku sektori TA mahust, s.o ligi 2 korda madalam kui 2020. aasta siht ja 2–3 korda madalam kui sama näitaja OECD ja EL arenenud riikides.

Hoolimata 2020. a seatud sihist on teadus- ja arendustegevuse rahastamine (% SKPst) viimasel viiel aastal langenud

- 10) Teine teadusvaldkonnas väga raskesti saavutatav siht on **doktorantuuri lõpetajate arv**, mis viimasel viiel aastal on **kõikunud 175–250 vahel** (208 lõpetajat aastal 2015), jäädes kaugel 2020. aasta sihist – 300 lõpetajat aastas. Üheks põhjuseks on see, et doktorikraadi vajadust ei tunnetata. Vaid 1% kõrgharidusega töötajatest väitis PIAACi uuringus, et doktorikraadi on tema tänase töö saamiseks vaja. Sama kinnitas doktorioõppe tulemuslikkuse analüüs leides, et doktorantuuri astumisel ei ole tulevane töökarjäär oluliseks motivaatoriks. See viitab tõsiasjale, et ühelt poolt ei ole akadeemilise sektori palgatase täna tööturul konkurentsivõimeline, kuid teiselt poolt võib doktorantide küsitluse põhjal väita, et ka erasektori töötajad ei hinda doktorikraadi olemasolu. Üheks doktorioõppe tulemuslikkuse tõusu aluseks võib saada viimase viie aastaga hüppeliselt kasvanud välisdoktorantide arv ja osakaal: 2015. aastal olid 12% doktorantidest välismaalased. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, kuidas kasutada nende potentsiaali pärast lõpetamist.

Doktorioõppe lõpetajate arv pole kasvanud ja doktorikraadi vajadust tunnetavad vähesed

- 11) Valitsemissektori **haridusvaldkonna kulud olid 2014. aastal osakaaluna SKPst viimase kümnendi ühed madalamad** – 5,6%, mis jääb alla Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammis sihiks seatud eesmärgi (6–7% SKPst). Kulude maht on viimastel aastatel olnud stabiilne, kuid kulude osakaal kahaneb viiendat aastat.

Eesti hariduse 7 probleemi

Lähtudes HTMi eelmisest aasta-analüüsist (2015) ning tulemusvaldkondade hetkeseisu seirest valisime täpsemaks analüüsiks välja 7 probleemset teemat. See ei ole kindlasti ammendav loetelu kõigist HTMi vastutusvaldkondade eesmärkidest, kus areng ei ole olnud piisavalt kiire, kuid otsustasime keskenduda kõige olulisematele. Teemade valik sai seekord teadlikult hariduse keskne.

Eesti hariduse 7 probleemkohta on:

1. Madala haridustasemega noored
2. Õpetajaameti atraktiivsus
3. Põhikoolijärgsed haridusvalikud
4. Täiskasvanute osalus elukestvas õppes
5. Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate eesti keele oskus
6. Soolised lõhed hariduses
7. Võrdne ligipääs kvaliteetsele haridusele ja tõhus hariduskorraldus.
Koolivõrk ja erakoolide rahastamine

Edasi avame kõiki teemasid väga põgusalt. Analüüsid on täismahus kättesaadavad HTMi kodulehel.

1. Madala haridustasemega noored

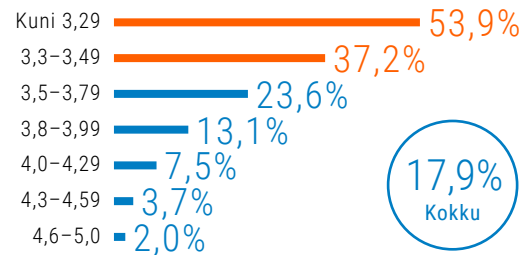
MIKS OLULINE?

Elukestva õppe strateegia sihiks on, et aastal 2020 ei oleks madala haridustasemega (põhiharidus või madalam) mitteõppivaid noori (18–24) üle 9%. Keskkhariduse tähtsust on raske üle hinnata. CentARI uuring õpingute ebaõnnestumise (keskkhariduseni mittejõudmise) kuludest Eestis tõi välja, et haridustee jätkamine on oluline nii indiviidi kui ka ühiskonna seisukohast: „varane õpingute katkestamine toob kaasa kulusid või vähendab nii üksikindiviidil (madalamad palgatulud, kehvemad tervisenäitajad) kui ka ühiskonnal tulusid, seda nii otseste rahaliste kulude (saamatajäädav maksud, kõrgemad sotsiaalkindlustuskulud) kui ka üldisema heaolu vähenemise kaudu (rohkem kuritegevust, vähem kodanikuaktiivsust).“

PRAEGUNE SEIS

Madala haridusega noori on Eesti tööjõu-uuringu andmetel 11% ning olukord on olnud väikeste kõikumistega sarnane viimasel 5–6 aastal. EHISe andmetel ei omanda ca 20% noortest ka seitsme aasta jooksul pärast põhihariduse lõpetamist keskkharidust. Eesti on ainus OECD riik, kus keskkhariduse omandajate osakaal võrreldes 55–65aastaste põlvkonnaga langeb. Põhikooli statsionaarses õppes riikliku õppekava alusel lõpetajatest ei jätkka õpinguid ca 3%. Kui vaadata kõiki põhikooli lõpetajaid (ka mittestatsionaarne õppe ning lihtsustatud, toimetuleku- ja hooldusõpe), siis on mittejätkajaid 4,5–5%. Keskkhariduse omandamise edukus sõltub suuresti põhikooli õpitulemustest ja omandatud oskustest. Umbes pooled neist, kelle põhikooli lõputunnistuse keskmine hinne on alla 3,5, ei jõua keskkhariduse omandamiseni. Katkestajaid on palju kutsekeskkhariduses (25% õpingute esimesel õppeaastal) ja gümnaasiumi mittestatsionaarses õppes (30–40%).

Pooled neist, kelle põhikooli lõputunnistuse keskmine hinne on alla 3,5, ei jõua keskkhariduse omandamiseni

Allikas: EHIS

Märkus: Statsionaarses õppes riikliku õppekava järgi põhihariduse omandanud noored, kes on piirdunud ISCED 2 tasemega ehk ei ole omandanud keskkharidust 7aastat pärast põhikooli lõpetamist põhikooli lõputunnistuse keskmise hinde lõikes

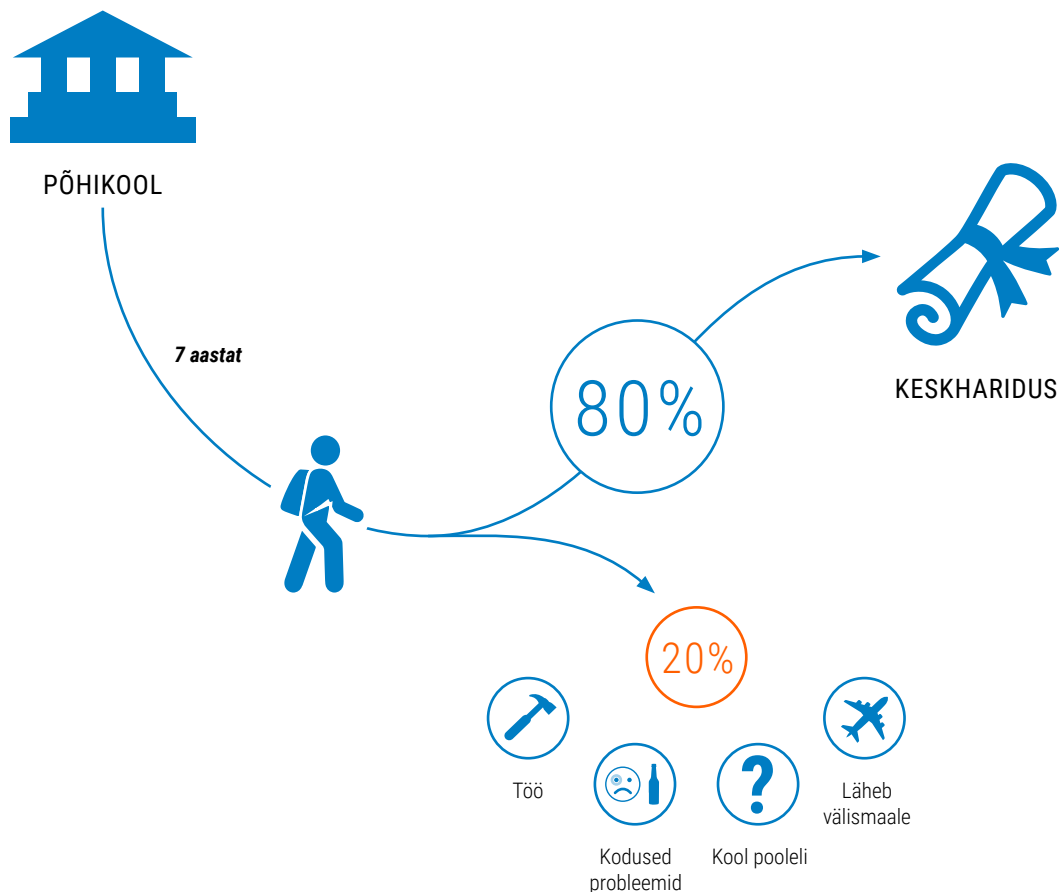
MIS MÕJUTAB?

Nii OECD kui Euroopa Komisjon (EK) rõhutavad oma analüüsid, et varajane haridustee katkestamine on kompleksne sotsiaalne, perekondlik, majanduslik ja hariduslik probleem, mistõttu tuleb sellele läheneda terviklikult ja koostöös eri osapooltega. Lühiajalised ja kitsad poliitika ei pruugi anda tulemust. Üheks kõige olulisemaks laste mahajäämuse põhjuseks on kodune taust ja vanemlikud ressursid: pere kehv majanduslik toimetulek, vanemate alkoholism, laste ebaõige kohtlemine ja õppimise vähene väärtustamine. Nagu järeldavad Heckman ja Masterov oma ülevaateartiklis: parim viis parandada koole on parandada laste kodust keskkonda. OECD ja EK soovivad oma meetmetes kaasata vanemaid, mis meie senistes tegevustes selgelt silma ei paista.

MIDA TEEME?

Õpingute katkestamise vähendamiseks ja võtme-pädevuste arendamiseks eristatakse kolme tüüpi meetmeid: ennetavad meetmed ja teenused; probleemide ilmnemisel rakendatavad sekkumis-meetmed ja teenused; õpilaste haridussüsteemi tagasitoomise meetmed. Kõigis neis suundades on täna juba arvukalt tegevusi ja teenuseid nii HTMi kui SoMi vastutusalas, kuid ilmselt neist ei piisa. Seniste tegevuste mõju on ka vähe analüüsitud. Paljud meetmed on välisrahastusel, ajutised ja/või piloteerimise faasis.

Iga viies ei omanda keskkharidust ka 7 a peale põhikooli lõpetamist

MIDA VEEL TEHA?

- Riskirühma lapsed lasteaeda! Täiendavad võimalused varajaseks sekkumiseks peredes.
- Arendada õpetajate ja tugispetsialistide oskusi ja pakkuda neile töövahendeid erivajadustega lastega tegelemiseks, parandada info liikumist laste erivajaduste kohta kooliastmete vahel.
- Rakendada täismahus tööle loomisel olev ja eri registritel tuginev madala haridusega mitteõppivate noorte seiresüsteem ning töötada välja sekkumismeetmed.
- Tähelepanu koolidele, kus õpiltulemused on nõrgemad: riskikoolide seire- ja tugisüsteem.
- Tugi (riski)peredele, sh vanemlusprogrammid.
- Seniste praktikate ja meetmete tulemuslikkuse ja mõju analüüs.

2. Õpetajaameti atraktiivsus

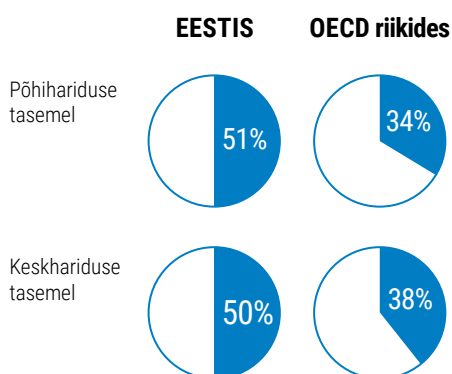
MIKS OLULINE?

Õpilaste õpitulemusi mõjutavad peale nende endi motivatsiooni ja eelnevalt omandatud oskuste kõige enam õpetajatööga seotud tegurid. Rahvusvaheliste võrdlusuuringute (PISA, PIAAC) tulemustel saab väita, et riikides, kus õpetajate oskused on paremad, on reeglina paremad ka õpilaste oskused. Ehkki meie tänased 40+ vanuses õpetajad on suhteliselt heade infotöötlusoskustega ja teevad oma tööd väga hästi (nagu näitavad mh PISA tulemused), ei kasva peale uut põlvkonda või ei jõua (tublimad) noored õpetajad kooli. Õpetajakoolituse värske lõpetajate infotöötlusoskused on PIAACi uuringu järgi Eestis pigem madalad nii võrreldes teiste valdkondade kui ka teiste riikide sama valdkonna lõpetajate oskustega. Õpilaste arvu langusega (ennekõike maapiirkondades) tekkiv õpetajate ülejääk ei aita aga seda olukorda tõenäoliselt lahendada, ehkki koolidel peaks tekkima õpetajate värbamisel suurem valikuvõimalus. Õpetajate ametikohtade arv üldhariduses on viimasel aastal vähenenud, õpetajate arv on aga omakorda kasvanud. See tähendab, et rohkem õpetajaid töötab osakoormusega.

PRAEGUNE SEIS

Aasta 2020 sihiks on seatud alla 30-aastaste õpetajate osakaal 12,5% ja meesõpetajate osakaal 25%. Need näitajad on aastaid püsinud vastavalt 10% ja 14% tasemel. Viimastel aastatel on hoopis veidi tõusnud vanemate (63+) õpetajate osakaal. Õpetajate vanuseline struktuur on murettekitav ka teiste OECD riikide võrdluses: Eestis on nii põhihariduse kui ka

Eestis on pooled õpetajad üle 50 aastased

Allikas: Education at a Glance (OECD 2015)

keskhariduse taseme õpetajatest 50% üle 50 aastased, OECD riikides keskmiselt on vastavad osakaalud 34% ja 38%. Õpetajate lähtetoetus on tõenäoliselt leevendanud õpetajate puudust maapiirkondades, kuid ei ole kasvatanud noorte õpetajate osakaalu tervikuna. Värske uuring õpetajaameti kuvandist ja atraktiivsusest näitab, et eri gruppide (keskkooliõpilased, üliõpilased, keskealised) võrdluses on õpetajaameti maine madalaim õpetajate endi hulgas. Vaid 14% Eesti õpetajaist tajub, et ühiskond väärtustab piisavalt nende tööd (OECD keskmine on 30%, Soomes 60%). Sarnane taju on ka koolijuhtide seas: 12% Eesti koolijuhtidest arvab, et õpetajaamet on ühiskonnas väärtustatud (OECD keskmine 44%) (TALIS).

Vaid 14% Eesti õpetajaist tajub, et ühiskond väärtustab nende tööd

Allikas: TALIS uuring (OECD 2014)

MIS MÕJUTAB?

Ameti vähene (tajatud) väärtustatus õpetajate endi hulgas kujundab ameti mainet ning madal maine ei too õpetajakoolitusse ja hiljem kooli parimate oskustega uusi professionaale. Õpetajaamet seostub suure töökoormuse, stressirohke eri huvirühmadega suhtlemisega ning madala töötasuga. Pärast viimaste aastate kiiret palgatõusu on meie õpetajate palga võrdlus keskmise palgaga sarnane OECD keskmisega. Samas on Eestis õpetajate palk vähe diferentseeritud, st eri vastutuse, staaži, pädevustega jne õpetajad saavad suhteliselt sarnast palka. Eesti õpetajad saavad vähe tagasisidet ja teevad vähe koostööd, sh vanematega, mis on õpetajate suhteliselt madala enesetõhususe peamisteks põhjusteks.

MIDA TEEME?

Õpetajaamet on hariduspoliitika fookuses olnud aastaid. Viimased 8 aastat on väljaspool Tallinna ja Tartut õpetajaks värbamist toetanud õpetaja lähtetoetus. Eelmisel aastal **toimunud lähtetoetuse saajate veebiküsitluses** peeti toetust üheks kolmest olulisemast mõjurist kooli valikul. Igal aastal saab 80–100 õpetajakoolituse tudengit eristipendiumi. Õpetaja kutse aasta programm toetab algajat õpetajat alates 2004. aastast. Viimastel aastatel on algatatud mitmeid uusi meetmeid õpetajaameti atraktiivsuse tõstmiseks. Üks olulisemaid on kindlasti riiklik prioriteet tõsta õpetajate palka, mis on tulemusi näidanud. Et nii karjäärivõimalusi edendada kui ka palka diferentseerida, tehakse senisest nähtavamaks ametisisese liikumise ja professionaalse arengu võimalused ning töötatakse välja õpetajate töö tulemuslikkuse hindamise ja tasustamise alused. Sarnaselt „Noored kooli“ programmiga julgustatakse õpetajaks saama ka teisi mittetraditsioonilisi grupe, nt muu töökogemusega 35+ täiskasvanuid. Kavandamisel on õpetajaameti mainet tõstvad programmid. Täiendusõppes on fookuses juhtide arendamine, õpikogukonnad ning muud koosõppe vormid.

Õpetajaamet on ühiskonnas väga väärtuslik aga tööna vähe väärtustatud

MIDA VEEL TEHA?

Kuigi mitmed ülalnimetatud algatused on alles äsja käima lükatud ning võib loota, et need toovad mõne aasta pärast soovitud mõju, on veel tegevusi, mida kaaluda:

- Algatada kiirendatud korras OSKA analüüs haridusvaldkonnas. Arvestades õpilaste oskuste vajaduse muutumist, õpikäsituse muutumist ning koolivõrgu reformi, on vaja analüüsida õpetajate ja laiemalt haridustöötajate töö sisu ja tööjaotuse tulevikumuutusi, mida võtta arvesse nii õpetajakoolituses kui ka õpetajaameti kujundamisel.
- Enesetõhususe tõstmiseks koostöiste enesearendustegevuste toetamine ja õpetajatele tagasiside andmise tõhustamine, supervisiooni/kovisiooni rakendamine, enesetäiendamiseks mõeldud vaheaasta/semestri võimaluse pakkumine.
- Tõsta õpetajakoolitusse astumise nõudeid, riskides seniste niigi väikeste konkursside (ajutise) vähenemisega.
- Töötada välja täiendavad tugitegevused alustavale ja kooli vahetanud õpetajale.
- Arendada vanemate ja kooli koostööd. Uuringud näitavad, et kui vanemad on õpetaja tööga tuttavad, siis saavad õpetajad sellest palju positiivset tagasisidet. Vanemad saavad olla õpetajale toeks õppetöö huvitavamaks muutmisel ja reaalse eluga seostamisel. Samuti on vanemad oluline ressurss laste õppimise toetamisel ning õpetajad saavad vanemaid seejuures nõustada, et valed uskumuste ja strateegiatega ei tehtaks kasu asemel kahju.

3. Põhikoolijärgsed haridusvalikud

MIKS OLULINE?

Kutsekeskharidusse astujate osaluse suurendamine on olnud eesmärk 10–15 aastat, kuid kunagi ei ole kutseõpet valinud üle 30% põhikoolilõpetajatest. 2020 siht on, et 35% põhikoolilõpetajatest valiks kutsehariduse. Põhikoolijärgsed haridusvalikud on oluline teema, kuna seostub noorte konkurentsivõimega tööturul ja seda ka pikas perspektiivis. Noorte jagunemine gümnaasiumi ja kutsekooli vahel on seotud ka koolivõrgu korrastamise ja koolikohtade planeerimisega. Kutsehariduses jätkamise suurendamist on väga olulise teemana rõhutanud Eesti tööandjad, seda on Eestile soovitanud mitmed rahvusvahelised raportid.

PRAEGUNE SEIS

Pärast põhikooli asub Eestis kutsehariduses õppima vähem õpilasi kui ELis ja OECD riikides keskmiselt. Aastal 2015 valis kutsehariduse 27,2%. Edasiõppimisvalikute erinevused on ligi viie-kuuekordsed: suuremates linnades eesti õppekeelega kooli lõpetanud tüdrukutest valib kutsehariduse ca 10%, Ida-Virumaa venekeelsetest noormeestest 60%. Senised kogemused näitavad, et 35/65 eesmärki on väga keeruline saavutada, eriti arvestades, et koolilõpetajate hulk kasvab ennekõike Tallinnas ja Tartus, kus traditsiooniliselt on kutseõppesse vähem siirdunud.

MIS MÕJUTAB?

Nii Eesti kui ka rahvusvahelised uuringud näitavad, et kutsehariduse lõpetajatel on üldhariduse lõpetajate ees eelis tööturul nii hõives kui palgas, kuid seda vaid tööelu alguses.

Üldhariduse lõpetajate palk läheb kutseharidusega inimeste omast mööda 30. eluaastate alguses ja nende hõive umbes 50. eluaasta paiku. Seetõttu on aina sagedamini kerkinud küsimus, kas seatud siht on Eesti majandusmudelil õigustatud. Eesti majandust iseloomustab avatud ja kiiresti muutuv tööturg, sellest johtuv ümberõppe vajadus, pigem

madalad töötutoetused ja nõrk ametiühingute tegevus, mis tähendab, et töötuks jäämisel tuleb kiiresti ümber orienteeruda ning ei saa jääda ootama oma kutsele sobivat tööd. Sellise liberaalse (vs koordineeritud) majanduse puhul on pigem kasu üldoskustest. Enamikus riikides toimub noorte suunamine kutseõppesse, kusjuures valikud tehakse mõnes riigis juba 6. klassi lõpus. Eestis ei ole kohustuslikku suunamist seni rakendatud.

MIDA TEEME?

Kutseharidusse on alates 2000. aastate algusest tehtud suuri investeeringuid, panustatud on kutsehariduse kvaliteeti ja ka maine parandamisse. Alates 2015. aastast tööle hakanud tööjõuvajaduste ja oskuste prognoosisüsteem OSKA toob valdkonniti esile tööturuvajaduse mh kutsehariduse tasemel. Viimastel aastatel on palju tähelepanu pööratud karjäärinõustamisele, mis peaks noortel aitama teha teadlikke valikuid.

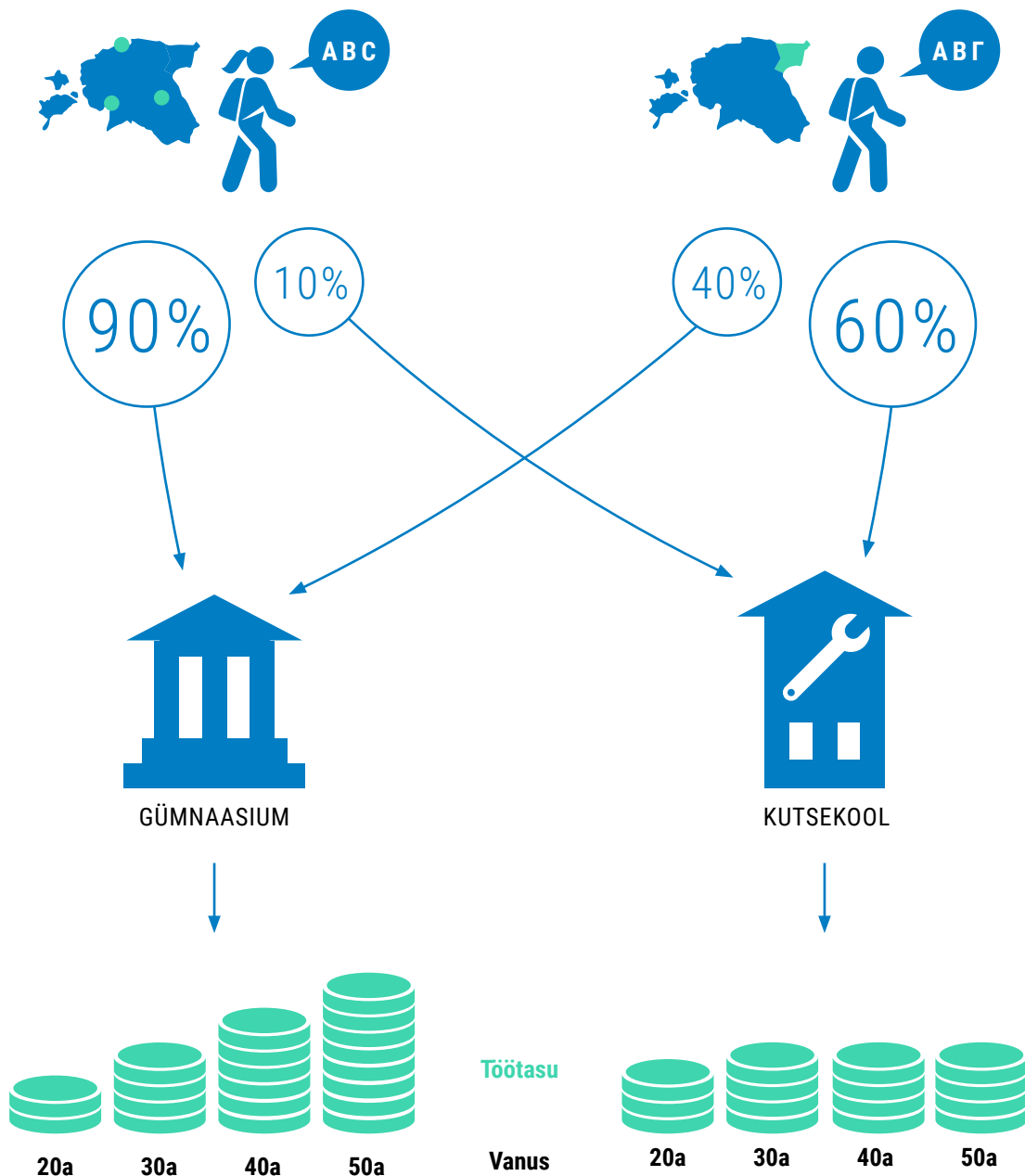
MIDA VEEL TEHA?

- Kuna Eestis on üldharidus olnud ajalooliselt populaarne ning meil on liberaalne tööturg, siis ei ole eesmärk tõenäoliselt saavutatav „pehmete“ meetoditega, st nt nõustamise ja kutsehariduse maine parandamisega.
- Mõistlik pole piirata juurdepääsu üldkeskharidusele, kuna üldkeskhariduse mõju kogu elukaarele räägib pigem selle haridusliigi kasuks. Tööturu lühiajalisest survest johtuvalt ei ole õigustatud noorte elu pikaajaliselt mõjutavate otsuste survestamine.
- Kuna iga viies noor ei jõua täna mõistliku ajaga keskhariduseni, sh 5% ei jätkka keskhariduse tasemel, siis tuleks rohkem tähelepanu pöörata neile ning tegeleda kutsehariduse katkestamise vähendamisega.
- Tõsta fookusesse mitte õppeliik, vaid hästitasuvad valdkonnad, milleks kutsehariduses on IKT, turvamine ja tehnikaalad; samuti valdkonnad, millele tööjõuvajadus tuleneb OSKA analüüsist.
- Propageerida keskhariduse järgset kutseõpet ja rakenduskõrgharidust.

Põhikoolijärgsed haridusvalikud on väga erinevad sõltuvalt soost, piirkonnast ja kooli õppekeelest

Eesti kodukeelega tüdrukud suurematest linnadest

Vene kodukeelega poisid Ida-Virumaalt

Allikas: EHIS

4. Täiskasvanute osalus elukestvas õppes

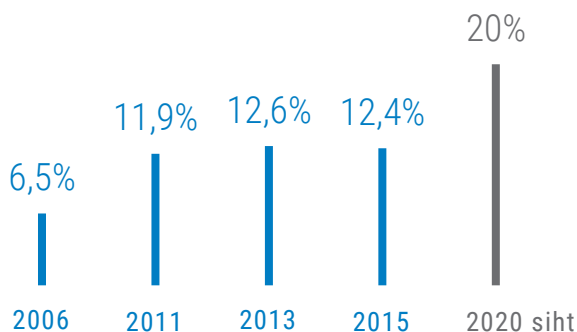
MIKS OLULINE?

Muutuv tööturg ja töö sisu ning pikenev tööiga nõuavad kõigilt täiskasvanutelt oma oskuste pidevat täiendamist või ka ümberõpet. Eesti on võtnud sihiks, et 20% täiskasvanutest osaleks elukestvas õppes (möödetakse 25–64aastaste osalust tasemeõppes või koolitustel viimase nelja nädala jooksul).

PRAEGUNE SEIS

Täiskasvanute osalus elukestvas õppes kasvas kiiresti aastatel 2006–2012, viimasel viiel aastal on see aga olnud stabiilselt 12% ringis, 2015. aastal 12,2%. Kõrghariduses on täiskasvanud õppurite (30+) arv viimastel aastatel olnud langustrendis, mis peegeldab ka üliõpilaste arvu üldist vähenemist. Kutsehariduses on 25+ vanuses õppijate arv aasta-aastalt kasvanud, olles 2015/16. õppeaastaks tõusnud ligi 8000 õpilaseni, mis moodustab kõigist kutseõppuritest ca 32%. Üldhariduses on täiskasvanud õpilaste arv kolme aasta taguse suure vähenemise järel viimasel kahel aastal taas kasvanud. Eesti jääb täiskasvanute osaluse poolest nii formaal- kui ka mitteformaalõppes OECD riikide ja EL keskmisele tasemele. Eestis osaleb formaalõppes kümnendik täiskasvanutest, võrreldes teiste maadega osaleb märkimisväärselt rohkem inimesi tööga mitteseotud formaalõppes.

Täiskasvanute osalus elukestvas õppes pole viimasel viiel aastal kasvanud

Allikas: Eurostat

Märkus: Täiskasvanute osalust möödetakse 25-64 a inimeste osalusena koolitustel või tasemeõppes küsitlusele eelneva 4 nädala jooksul

MIS MÕJUTAB?

On leitud, et õppes osalemisele peaksid mõju avaldama eeskätt töökohtade nõudmised ehk see, milline on kõrget ja madalat oskustaset eeldavate ametikohtade osakaal riigis. Varasemad uuringud on näidanud, et liberaalse turumajandusega riikides on osalus elukestvas õppes suhteliselt kõrge, kuid ka ebavõrdsus osalemises on suur. Eestis on nende inimeste osakaal, kes tunnevad, et nad vajaksid praeguste töökohustustega toimetulekuks koolitust, oluliselt kõrgem kui OECD riikides keskmiselt. Samas hindasid Eesti täiskasvanud koolitustel osalemist oma tänase töö seisukohalt oluliselt vähem kasulikuks. Pooled täiskasvanud osalevad Eestis õppes peamiselt seetõttu, et nad tahavad teha oma tööd paremini. Tähtsuseteks põhjuseks on soov suurendada teadmisi ja oskusi huvitaval erialal. Eestis on vähem kui mujal neid, kes on kohustatud koolitusele osalema. Väline sundus on põhiharidusega inimestel koolituses osalemise oluliseks põhjuseks sagedamini kui kõrgharitudel.

MIDA TEEME?

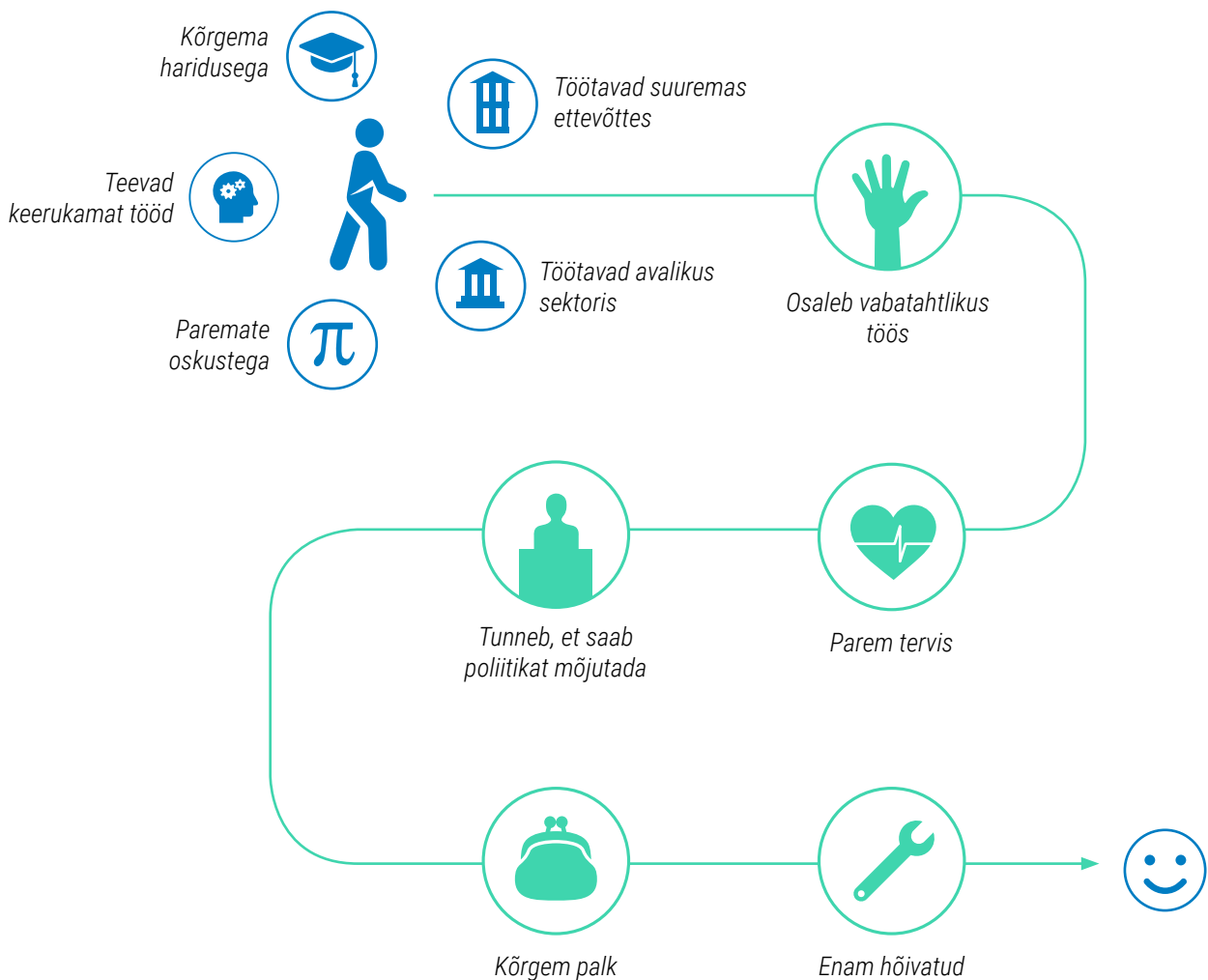
2015. aasta suvel jõustunud uus täiskasvanute koolituse seadus täpsustas täienduskoolitusasutuste rahastamist ja järelevalvet ning laiendas koolituslubade taotlemise tingimusi. Edaspidi on võimalik võtta õppelaenu ka osakoormusega kõrghariduse omandajatel ning ravikindlustus laieneb kõikidele mittestatsionaarses õppes põhiharidust või keskharidust omandavatele inimestele olenemata nende vanusest. Täiskasvanutele nagu noortelegi on tasuta õppekohad kutsekeskhariduses. Väljatöötatav kutseõppe rahastamismudel arvestab enam sihtrühma vajadustega. Täiskasvanutele kavandatakse üldhariduses mitmel tasandil tugimeetmeid – koostöö kogukonnaga (sh KOVid, tööandjad), koolide toetamine (nt tasanduskursused, keeleõpe, sotsiaalsed oskused); toetavad teenused õppijale (lapsehoid, nõustamine). Arutusel on täiendavad töötust ennetavad meetmed.

MIDA VEEL TEHA?

- Pöörata tähelepanu õpitu rakendamisele, mh koolitajate ja tööandjate koostöö kaudu.
- Osalusmotivatsiooni suurendamiseks lihtsustada õpingutele ligipääsu VÕTAg ning seostada üldharidus paremini kutseõppega. Tasemeõppes suurendada aktiivset õppenõustamist.
- Kaaluda individuaalse õpikonto ehk vautšeri süsteemi loomist.
- Kõik meetmed, mis toetavad töökohtade innovatsiooni, toetavad ka õppes osalemist.
- Uued toetusmeetmed õppijatele: tasuta osakoormusega kõrgharidus; tugiteenuste süsteem (nt lapsehoid) õppimise ajaks.
- Teha koolitusasutuste ja koolituste andmed õppijale lihtsamalt kättesaadavaks, EHISesse kogutavate andmete edasiarendus.
- Koolitusnõustamise (sh ka rahalise, karjääri-, psühholoogilise nõustamise) parem koordinatsioon eri asutuste vahel (KOV, Töötukassa, Rajaleidja, koolid).
- Kommunikatsioonistrateegia, mis jõuaks inimesteni personaalsel tasandil.

Elukestvas õppes osalevad rohkem need, kes teevad keerukamat tööd suuremas ettevõttes

Osalemine elukestvas õppes on seotud erinevate positiivsete näitajatega

5. Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate eesti keele oskus

MIKS OLULINE?

Eesti keele oskus seostub noorte esimese töökoha leidmise tõenäosuse, hilisema hõive ja palgaga. Paremini eesti keelt oskavad noored on ka aktiivsemad kodanikud.

punkti võrra madalam kui Harjumaal. Varasemad arvukad uuringud on õpilaste keeleoskust seostanud õpetajate keeleoskusega, õpilaste motivatsiooni ja valmisolekuga keelt õppida, keelekeskkonna, perekondliku tausta ning varase eestikeelse õppega koos eestlastega.

PRAEGUNE SEIS

Mitte-eesti emakeelega lastest õppis 2015. aastal eestikeelses lasteaias 19% ja keelekümblusprogrammi alusel 24%. Eesti keelest erineva emakeelega laste osalemine eestikeelsetes või keelekümblusmetoodika alusel töötavates rühmades on aasta-aastalt kasvanud. Lasteaias eesti keelekümbluses osalenutest jätkavad aga ligikaudu pooled koolis vene õppekeeles. Põhihariduse statsionaarses õppes õpib 20% eesti keelest erineva emakeelega lastest keelekümbluses, 8% õpib eesti ja 71% vene õppekeeles. Viimase 10 aastaga (2006–2015) on keelekümblusprogrammis osalejate arv kahekordistunud. Kokku oskab põhikooli lõpuks 67% eesti keelest erineva emakeelega õpilastest eesti keelt vähemalt tasemel B1. Seejuures on vene õppekeeles või keelekümbluses põhikooli lõpetajate hulgas on B1 tasemel eesti keelt oskajaid 64% (sh keelekümbluses ligi 90% ja vene õppekeeles ligi 60%) ning nende osakaal ei ole viimasel paaril aastal kasvanud.

MIS MÕJUTAB?

Kui võtta arvesse teadaolevad mõõdetavad näitajad kooli ja õpilase kohta, siis näitab analüüs, et väga oluline seos B1 tasemeeksami tulemustega on lõpetaja keskmisel hindel, kooli headusel ehk sellel, kui suur osakaal antud koolis tervikuna on saavutanud eesti keeles B1 taseme ning keelekümbluses osalemisel. Kui muud tingimused on samad, on eesti keele eksami tulemus keskmiselt paar punkti võrra kõrgem tütarlastel, neil, kes on käinud huvikoolis, ning neil, kelle koolis on suurem osakaal õpetajaid, kelle eesti keele oskus vastab nõuetele. Samas on hariduslike erivajadusega õpilaste eksami tulemus keskmiselt 6 punkti võrra madalam kui ülejäänud lõpetajatel ning Ida-Virumaal 2

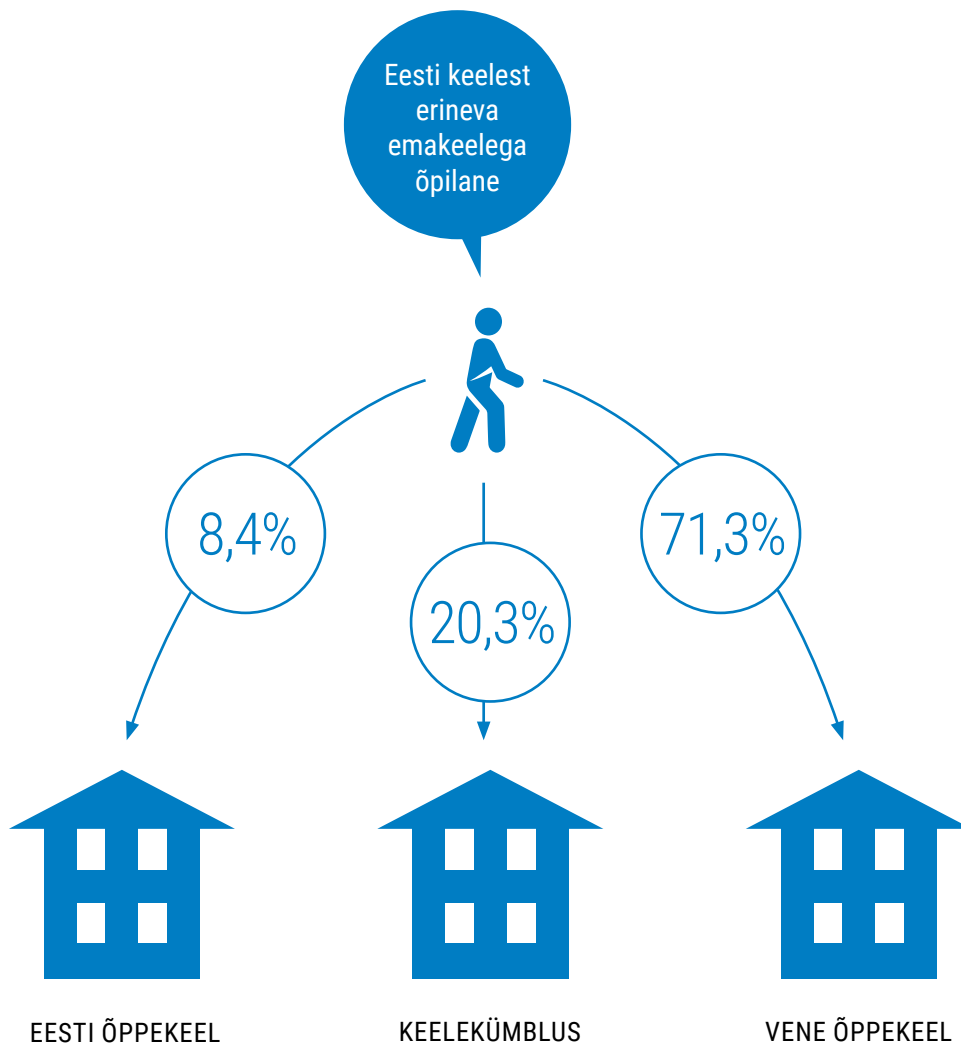
MIDA TEEME?

Seni rakendatud meetmetest kõige tulemuslikum on vaieldamatult keelekümblus, sh varane keelekümblus. Pidevalt on venekeelsetes koolides toetatud õppetööväliseid tegevusi eestikeelses keskkonnas. Viimastel aastatel on laiendatud Eesti-sisest õpilasvahetusprogrammi, aastas toimub vähemalt 400 õpilasvahetust, kus osalevad vene ja eesti kodukeelega noored. Parandatakse eestikeelsete koolide valmisolekut mitmekultuuriliseks õppeks, st nt õpetajate valmisolekut õpetada segaklasse. Eraldi tähelepanu all on haridusvaldkonna töötajate eesti keele õpe: aastaks 2020 osaleb keeleõppe tegevustes 500 haridusvaldkonna töötajat.

MIDA VEEL TEHA?

- Rakendada süstemaatilisel sekkumismeetmeid nõrkades koolides, kus suur osa õpilasi ei saavuta B1 taset, sh nii toetavaid meetmeid (täiendav rahastamine, koolitused, koostööprojektid jms) kui vajaduse korral ka kontrollivaid ja sanktsioneerivaid meetmeid (nt koolijuhi hindamine).
- Koolikultuuri ja õpetajate keeleoskuse arendamiseks rakendada õpetajate vahetust või soodustada eestikeelsete või väga hea keeleoskusega õpetajate kasvõi ajutist töötamist neis koolides, kus põhikooli lõpuks eesti keele oskuse omandamisega on probleeme. Kehvema eesti keele oskusega õpetajatele pakkuda praktikakogemust eestikeelses koolikeskkonnas.
- Pakkuda põnevat huvitegevust eesti keeles esmajoones kehvema õpiedukusega noortele.
- Kõigi tasandite kommunikatsiooni parandamine ja kõigi osapoolte kaasamine, sh vanematele muutuste selgitamine.

Seni rakendatud meetmetest kõige olulisem on vaieldamatult keelekümblus

B1 eesti keele taseme saavutajaid põhikooli lõpuks

67% Saavutab B1 eesti keele taseme põhikooli lõpuks

Allikas: Eksamite infosüsteem ja EHIS

6. Soolised lõhed hariduses

MIKS OLULINE?

Elukestva õppe strateegia ei pööra soolise võrdõiguslikkuse teemale suurt tähelepanu. Üks strateegia eesmärke on luua kõigile võrdsed võimalused elukestvaks õppeks. Siiski nähakse elukestva õppe süsteemi ühe kitsaskohana „ühiskonnas väljakujunenud hoiakuid, mis suunavad õppijaid valima „naiste ja meeste erialasid“, mis omakorda suurendab tööturul soolist segregatsiooni“. Samuti tuuakse strateegias välja elukestva õppe süsteemi arendamise põhimõtted, mille üks on sooline tasakaal. Heaolu arengukava rõhutab soolise võrdsuse rolli hariduses eriti sooliste stereotüüpide taastootmise ja juurdumise kontekstis. Haridus mõjutab oluliselt meeste ja naiste hilisemaid võimalusi ja valikuid – avab uksi tööturul, osutub määravaks sissetulekute ja karjääri kujunemisel. Samuti mõjutab see inimeste tervist, perekonnaelu ja osalust ühiskonnas.

PRAEGUNE SEIS

Eesti paistab soolise ebavõrdsuse võtmes mitmes mõttes silma nii hariduses, oskustes kui ka hilisemas konkurentsivõimes tööturul. Poiste ja tüdrukute vahe hariduses (nii õpingute pikkus kui ka tulemused) on tüdrukute kasuks. PISA tulemuste järgi on tüdrukud Eestis paremad lugejad kui poisid, kuid teiste oskuste rahvusvahelises võrdluses ei ole soolised lõhed Eestis suured. Poistel on samas kõrgem eneseusk (ka samade oskuste korral) oma matemaatikaoskustesse, nad soovivad enam sellega tegeleda ning seovad oma tulevast õppimist ja tööd matemaatikaga sagedamini kui tüdrukud. Erinevus poiste ja tüdrukute haridusvalikutes paistab silma juba põhikooli lõpus, kui kutseõppes jätkab 36% poistest ja pea kaks korda väiksem osakaal (19%) tüdrukutest. Viimasel kümnendil on soolised lõhed veidi vähenenud ja seda just poiste käitumise muutuse tõttu. Väga ebavõrdne on sooline jaotus õppekavariühmade lõikes kutsekeskhariduses. Enamikus suurtes õppekavariühmades (IT, ehitus, transport, energeetika, mehhaanika) on poisid

suures ülekaalus, neid on õppijate hulgas 80–99%. Üliõpilaste hulgas on ligi 60% naisi, ülikooli lõpetajate hulgas on mehi aga juba kaks korda vähem (34%) kui naisi (66%). Sooline lõhe kõrghariduse valdkondlikus jaotuses on Eestis naiste suunas kaldu hariduse ning tervise ja heaolu valdkonnas, kus meeste osakaal on ka rahvusvahelises võrdluses väga väike. Loodus- ja täppisteaduste ning tehnoloogia ja ehituse (LTT) lõpetajate hulgas valitseb Eestis paljude riikidega võrreldes pigem sooline tasakaal. LTT valdkonna lõpetajate hulgas oli Eestis 2014/15. õppeaastal 38% naisi. Eestis on Euroopa suurimaid erinevusi täiskasvanud (16–65 a) kõrgharidusega naiste ja meeste osakaalus (vahe 16,8 protsendipunkti). Samas on Eestis ka Euroopa suurim palgalõhe naiste kahjuks. Ehkki sooline ebavõrdsus on Eestis pigem suur, on selle probleemina tajumine vähene, sh ka haridussüsteemis. Vaid iga kolmanda õpetaja jaoks on sugude võrdsus oluline väärtus, 12,7% on käinud teemakohastel koolitustel ja 2/3 õpetajatest arvab, et ühiskonna ootusi naistele ja meestele ei saa muuta.

MIS MÕJUTAB?

Koolikultuur ja kaaslaste sotsiaalmajanduslik staatus mõjutab poisse enam kui tüdrukuid. Õppimist toetav keskkond soosib poiste puhul pühendumist, soodustades akadeemilist võistluslikkust kui osa maskuliinsest kultuurist. Kehvema tasemega koolid seevastu varjatult toetavad või vähemalt ei takista sellise kultuuri teket, mis peab maskuliinse käitumise osaks vastandumist koolile ja õpetajatele. Noorte erialavalikuid mõjutavad vanemate hoiakud, aga ka ühiskonna üldine võrdõiguslikkus. Vanemad eeldavad suurema tõenäosusega, et nende pojad töötavad tulevikus LTT valdkonnas, ootuste erinevust ei seleta tüdrukute ja poiste erinevad tulemused. Sooliselt stereotüüpsed jäävususkumused (arusaamad, et mingi omadus, oskus või võime on kaasasündinud ja õppimisega suhteliselt muudetamatu) takistavad tüdrukute matemaatikoskuste arengut. Eri soost õpetajatel ei ole eri soost õpilaste tulemustele erinevat mõju. On leitud, et naised õpivad kauem, kuna nad saavad haridusest enam kasu tänu kasvanud osalusele tööturul. Kui koolis usuvad poisid sagedamini, et õpitust on neile vähe kasu, siis pärast kooli lõpetamist loevad mehed rohkem ja arendavad oskusi nii, et jõuavad neid koolis edestanud tüdrukutele kiiresti järgi.

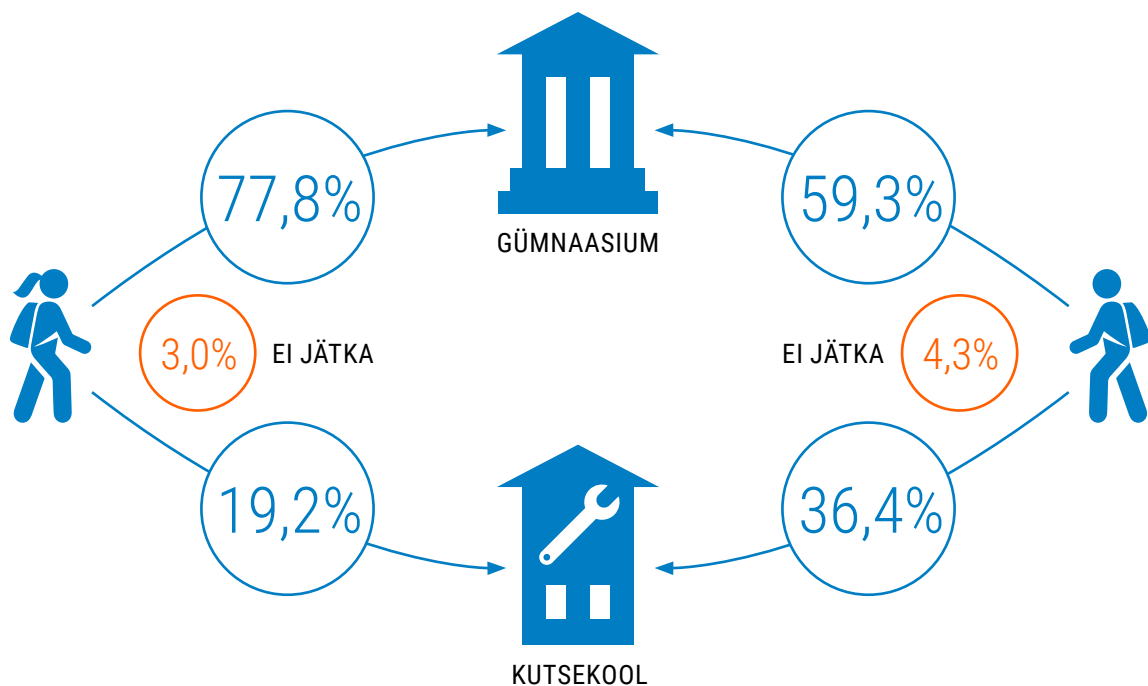
MIDA TEEME?

Elukestvas õppes on sihiks tagada kõigile võrdsed võimalused hariduse omandamiseks, olenemata soost, kultuurist jne, sh arvestatakse õppekorralduses õpilaste individuaalsete arenguvajadustega. Ka õppekavad on muutunud sooneutraalseks – ka poisid saavad näiteks läbida käsitöö ja tüdrukud tööõpetuse aineid. Erinevaid ettevõtmisi on olnud pigem kolmanda sektori poolt ja projektipõhiselt, mh on läbi viidud uurimusi, koolitatud õpetajaid ja üliõpilasi, antud välja teemakohaseid käsiraamatuid ja kogumikke.

MIDA VEEL TEHA?

- Kõigi laste, kuid eriti poiste õppimist toetab õppimist väärtustav koolikultuur ja klassi õhkkond, kus õppimine on muudetud huvitavamaks ja reaalse eluga seotumaks. Sarnase eesmärgiga tegutseb nt Huvitava Kooli algatus.
- Selgete soolist võrdõiguslikkust tähtsustavate juhtnööride rakendamine nii riiklike strateegiate näol kui ka kooli tasandil missioonis, arengu- ja õppekavas.
- Arendada õpetajate oskusi, hoiakuid ja uskumusi, mis soosivad soolist võrdõiguslikkust, sh oskusi tööks vanematega.
- Pöörata teemale rohkem tähelepanu, arvutades enam hariduse valdkonna näitajaid soo lõikes.
- Lisaks haridussüsteemi meetmetele toetaks meeste ja naiste oskuste hilisemat võrdset arengut vanemahüvitise poliitika, mis toetab lastega kojujäämist lühemalt, osaliselt ja isade-emade vahel võrdsemalt kui senine süsteem. Samuti tuleks kaaluda kas riigi või tööandjate toetatud koolituspoliitikat, mis tagaks lapsega koju jäänud töötajale võimaluse osaleda täiendusõppes ja hoida oma oskusi.

Erinevus poiste ja tüdrukute haridusvalikutes paistab silma juba põhikooli lõpus

Allikas: EHIS

7. Võrdne ligipääs kvaliteetsele haridusele ja tõhus hariduskorraldus. Koolivõrk ja erakoolide rahastamine

MIKS OLULINE?

Elukestva õppe strateegia üks viiest eesmärgist on tagada kõikidele inimestele võrdsed võimalused omandada võimete kohast kvaliteetset haridust. Kahanev rahvaarv, regionaalne tasakaalustamatus ja linnastumine (tallinnastumine) on loonud olukorra, kus osal lastest ja nende vanematel on võimalus valida ja/või osta endale (vähemalt tajutult) paremat haridust, samas kui paljudes maapiirkondades õpilaste arv eriti gümnaasiumides väheneb.

PRAEGUNE SEIS

Viimasel kümnendil on õpilaste arv kiiresti langenud: põhikooli tasemel 7% ja gümnaasiumis 41%. Õpilaste arvu muutused sõltuvad palju piirkonnast. Põhikooliõpilaste arv on viimasel kümnendil kasvanud vaid Harjumaal, kusjuures kasv on seal viimasel viiel aastal olnud üle 20% ehk ligi 10 000 õpilast. Mujal on põhikooliõpilaste arv viimasel kümnendil 5–39% võrra vähenenud, suurimad muutused on olnud Hiiu-, Jõgeva-, Põlva- ja Võrumaal, kus 2015/16. õppeaastal õppis põhikoolis 2006/07. õppeaastaga võrreldes 32–39% vähem õpilasi. Viimasel viiel aastal on põhikooliõpilaste arv lisaks Harjumaale kasvanud ka Tartumaal (9%) ja Ida-Virumaal (1%), mujal on toimunud ca 10% vähenemine. Gümnaasiumiõpilaste arv on viimasel kümnendil igal pool tugevalt vähenenud, enamikus maakondades kaks korda või isegi enam. Vähem on gümnaasiumiõpilaste arv kahanenud Tartumaal, enim Lõuna-Eestis (Võru-, Valga- ja Põlvamaal), Hiiumaal ja Ida-Virumaal. Nüüdseks on langus pöördunud vaiksele tõusule. Pikemas perspektiivis kasvab üldhariduses statsionaarse õppe õpilaste arv prognoosi järgi kuni aastani 2023, tulemas on kõige kiirema kasvu aastad. Aastaks 2030 on üldhariduses hinnanguliselt sama palju õpilasi kui praegu. Sel taustal on Eestis hüppeliselt kasvanud erakoolide ja neis õppivate õpilaste arv. Võrreldes 10 aasta taguse ajaga on eraomanduses alg- või põhikoolide arv kahekordistunud ja õpilaste arv 2,4 kordne. Ülalkirjeldatud muutusi arvestades on mure võrdse ligipääsu pärast kvaliteetsele

haridusele õigustatud. Rääkides võrdsusest on oluline, et ligipääs kvaliteetsele haridusele ei sõltuks lapse elukohast, vanemate rahakotist, kodusest keelest vms. Rahvusvahelises võrdluses toetab Eesti haridussüsteem suhteliselt hästi sotsiaalset mobiilsust, s.t ka madalama haridusega vanemate lastel on võimalus saada hea haridus ning väga nõrkade tulemustega õpilasi on suhteliselt vähe. Kui koduse tausta rolli õpilaste tulemustes on hinnatud Eestis pigem väikeseks, siis koolidevahelisi erinevusi pigem suureks.

MIS MÕJUTAB?

Võrdsust hariduses mõjutavad paljud erinevad tegurid, millest olulisemad on ligipääs kvaliteetsele haridusele, mis hõlmab ka vastuvõtu ja koolivaliku küsimusi ning teisalt hariduse rahastamine. Riikides, kus avaliku raha osakaal erakoolide eelarves on suurem, esineb avalike ja erakoolide vahel vähem kihistumist. OECD hinnangul tekitab erakoolide rahastamissüsteem Eestis pikemas perspektiivis kvaliteediprobleeme, sest aktiivsemad vanemad ja nende lapsed liiguvad avalikust koolivõrgust välja. Olukord, kus õppemaksu küsivad erakoolid saavad sama palju avalikke vahendeid kui tavakoolid, loob neile konkurentsieelise. Kuigi erakoolide helde toetamine tagab haridussüsteemis mitmekesise valiku, töötab see vastu koolivõrgu korrastamise eesmärkidele.

MIDA TEEME?

Seni on tegeletud riigigümnaasiumide loomisega, mida 2015/16. õppeaastal on 12. Riigigümnaasiumid töötavad seitsmes maakonnas. Aastaks 2023 on otsustatud rajada vähemalt üks riigigümnaasium igasse maakonda, kokku 24 kooli. Koolivõrgu programm toetab ka põhikoolide ja gümnaasiumide eraldamist, finantseerides korrastatud koolivõrguga põhikoolide taristu investeeringuid.

2015/16. õppeaastaks on loodud pooled 2023. a planeeritud 24st riigigümnaasiumist

Allikas: EHIS

Koolivõrgu muutuse vajadus on tingitud õpilaste arvu väga ebavõrdsest kahanemisest eri piirkondades

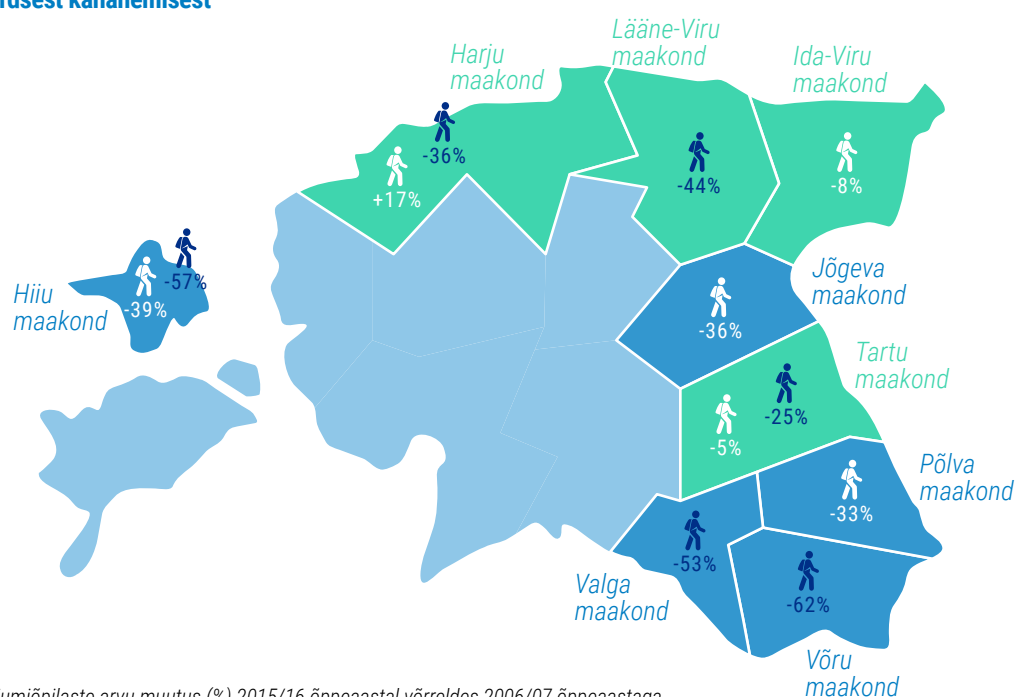
Õpilaste arvu vähenemine kokku

Gümnaasiumiõpilased

Põhikooliõpilased

Allikas: EHIS

Märkus: Põhikooli- ja gümnaasiumiõpilaste arvu muutus (%) 2015/16 õppeaastal võrreldes 2006/07 õppeaastaga, 3 enam ja 3 vähem kahanevat maakonda nii gümnaasiumi kui põhikooli õpilaste lõikes

MIDA VEEL TEHA?

OECD värske aruanne, mis analüüsis ressursikasutust Eesti haridussüsteemis ning võrdles seda teiste riikidega, soovitab:

- Jagada vastutus eri haridustasemetete ja -liikide eest selgemalt riigi ja KOVide vahel. Täna peavad mõlemad kõiki koolitüüpe. Seejuures soovitatakse riigi suuremat rolli gümnaasiumihariduse korraldamisel, määrates tingimused (nt jätkusuutlik õpilaste arv, pakutava hariduse kvaliteet ja mitmekesisus), mille alusel anda õigus gümnaasiumi pidamiseks.
- Koolivõrgu korrastamiseks ajendite loomine. Selleks suurendada riigi sekkumist ka nn negatiivsete kriteeriumide kehtestamisega: õpilaste arvu alammäära kehtestamine kooliastmeti, KOVide lisakoeffitsientide vähendamine; väiksemad erisused suurte ja väikeste koolide vahel.
- Parandada koostööd ja võimekust hariduse korraldamisel piirkondlikul tasandil. See aitaks kaasa professionaalsemale juhtimisele ja ressursside kokkuhoiule.

